

ПАСПОРТ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУ ЯК ФОРМА ПЕРЕДДОГОВІРНОГО ІНФОРМУВАННЯ СПОЖИВАЧА ПРО УМОВИ КРЕДИТУВАННЯ

Янишен В.П.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Фізичні особи досить часто потребують залучення позикових коштів для задоволення різноманітних побутових потреб: придбання житла та іншої нерухомості, автотранспорту, побутової техніки, подорожі тощо. Тому споживче кредитування набуло в Україні широкої популярності.

Одним із принципів захисту прав споживачів фінансових послуг, встановлених п. 2 ст. 3¹ Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III [1] є забезпечення своєчасного надання повної, точної та достовірної інформації про фінансові послуги, суб'єктів господарювання, які надають фінансові послуги, та про їх фінансовий стан. Однак фінансові установи, як більш економічно могутніші та юридично забезпечені порівняно з громадянами, користуючись прогалинами у законодавстві, досить часто нав'язували позичальникам не вигідні, а іноді і несправедливі умови кредитування, що призводило до суттєвого порушення прав останніх. У багатьох випадках це пов'язується з ненаданням, несвоєчасним наданням споживачу або наданням недостовірної інформації про фінансову послугу та/або фінансову установу. Вказане порушення вимог Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [1] встановленої законом відповідальності (ст. 41¹).

З прийняттям 15.11.2016 Закону України «Про споживче кредитування» № 1734-VIII (далі – Закон № 1734-VIII) [2], що набрав чинності 10.06.2017, який, зокрема, врегульовує відносини між кредитодавцями, кредитними посередниками та споживачами під час надання послуг споживчого кредитування, вказана сфера набула більш цивілізованих форм, а споживачі одержали додаткові гарантії захисту їх прав. Законодавчо ч. 1 ст. 1 Закону № 1734-VIII [2] закріплено визначення споживача, яким є фізична особа, яка уклала або має намір укласти договір про споживчий кредит (п. 9), споживчого кредиту (кредиту), під яким слід розуміти грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника (п. 11), договору про споживчий кредит, яким, згідно з п. 1¹ є вид кредитного договору, за яким кредитодавець зобов'язується надати споживчий кредит у розмірі та на умовах, встановлених договором, а споживач (позичальник) зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти за користування кредитом на умовах, встановлених договором.

Значну увагу Закон № 1734-VIII [2] приділяє забезпеченню споживача достовірною та достатньою інформацією, яка надається йому до укладення ним договору про споживчий кредит, необхідною для прийняття споживачем усвідомленого рішення про отримання споживчого кредиту. Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону № 1734-VIII [2] ще до укладення кредитного договору кредитодавець

зобов'язаний надати споживачу інформацію, необхідну для порівняння різних пропозицій кредитодавця з метою прийняття ним обґрунтованого рішення про укладення відповідного договору, в тому числі з урахуванням обрання певного типу кредиту. Зазначена інформація міститься у окремому документі (у паперовому вигляді або у вигляді електронного документа), який надається кредитодавцем споживачу безоплатно. Такий документ іменується паспортом споживчого кредиту. Він повинен містити дату надання такої інформації та термін її актуальності. Форму паспорту споживчого кредиту встановлено додатком № 1 до Закону № 1734-VIII [2]. З моменту надання споживачеві паспорту споживчого кредиту, що підтверджується власноручним підписом позичальника, кредитодавець вважається таким, що виконав вимоги щодо надання споживачу інформації до укладення договору про споживчий кредит.

Паспорт споживчого кредиту підписується як кредитодавцем, так і споживачем та має містити, серед іншого наступну інформацію: тип кредиту (кредит, кредитна лінія, кредитування рахунку тощо); суму кредиту, строк кредитування, мету отримання та спосіб надання кредиту; тип процентної ставки (фіксована, змінювана), порядок її обчислення; види забезпечення за кредитом, необхідність проведення оцінки предмета забезпечення за кредитом та про те, за чий рахунок така оцінка проводиться; орієнтовну реальну річну процентну ставку та орієнтовну загальну вартість кредиту для споживача на дату надання інформації виходячи з обраних споживачем умов кредитування; необхідність укладення договорів щодо супровідних послуг третіх осіб, які є обов'язковими для отримання кредиту, перелік осіб, яких кредитодавець визначив для надання відповідних послуг (за наявності), а також орієнтовна вартість таких послуг; порядок повернення кредиту та сплати процентів за користування споживчим кредитом, включно із кількістю платежів, їх розміром та періодичністю внесення, у вигляді графіка платежів (у разі кредитування у вигляді кредитування рахунку, кредитної лінії графік платежів може не надаватися); попередження про наслідки прострочення виконання зобов'язань із сплати платежів, у тому числі розмір неустойки, процентної ставки, інших платежів, що застосовуються чи стягуються у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит, а також про право кредитодавця та/або нового кредитора залучати до врегулювання простроченої заборгованості колекторську компанію; порядок та умови відмови від надання та одержання кредиту; порядок дострокового повернення кредиту; у разі укладення договору про споживчий кредит у формі кредитування рахунку - відомості про те, що від споживача може вимагатися повне повернення суми кредиту в будь-який час, строк попередження про таку вимогу (ч. 3 ст. 9 Закону № 1734-VIII).

Важливою є вимога, викладена у ст. 9 Закону № 1734-VIII [2] про те, що інформація, наведена у паспорті споживчого кредиту, викладається шрифтом одного розміру і типу та в одному форматі друку. Також на прохання позичальника вказана інформація може бути надана йому у електронній формі. При цьому заборонено у будь-який спосіб ускладнювати прочитання споживачем такої інформації, у тому числі шляхом її друкування шрифтом меншого розміру, ніж основний текст, злиття кольору шрифту з кольором фону тощо (ч. 7). Також не допускається обмеження позичальника в часі для ознайомлення з інформацією, зазначеною у паспорті споживчого кредиту (абз. 3 ч. 2). Окрім наведеного споживачеві на його вимогу кредитодавець зобов'язаний безоплатно надати копію проекту договору про споживчий кредит на його розсуд у паперовому або електронному вигляді (ч. 9).

Наведене підтверджує, що паспорт споживчого кредиту є надважливим та обов'язковим документом, який містить необхідну інформацію про умови майбутнього кредитування, що дозволяє споживачеві прийняти виважене та усвідомлене рішення щодо доцільності укладення кредитного договору та його оцінки умов.

При цьому виникає обґрунтоване запитання про правову природу паспорту споживчого кредиту. Оскільки він містить істотні умови майбутнього кредитного договору, узгодження яких підтверджується підписами сторін, то чи не можна його вважати попереднім договором у розумінні ст. 635 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) [3]. Проаналізувавши вимоги до паспорту споживчого кредиту та положень ст. 635 ЦК України [3] приходимо до висновку, що надання кредитодавцем споживачеві паспорту споживчого кредиту не є еквівалентним укладенню попереднього договору, враховуючи, зокрема, наступне: попереднім договором відповідно до ч. 1 ст. 635 ЦК України [3] є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором. Незважаючи на те, що паспорт споживчого кредиту містить умови майбутнього кредитного договору, він не зобов'язує сторони укласти договір споживчого кредиту. Це підтверджується також і тим, що згідно з ч. 9 ст. 9 Закону № 1734-VIII [2], споживач, за загальним правилом, вправі безкоштовно отримати копію проєкту кредитного договору, про що зазначається у паспорті споживчого кредиту. Однак, слід зауважити, що якщо кредитодавець на момент одержання від споживача вимоги про надання йому проєкту кредитного договору має підстави не продовжувати або не бажає продовжувати процес укладення договору про споживчий кредит із споживачем, він вправі не надавати споживачеві проєкт кредитного договору (ч. 9). Це положення має суттєве значення для визначення правової природи паспорту споживчого кредиту, оскільки підтверджує, що його наявність не зобов'язує його підписантів до укладення кредитного договору.

Тривалий час не було єдиного підходу до визначення правового статусу паспорту споживчого кредиту і в судовій практиці. Суди у одних випадках виходили з того, що він є невід'ємною складовою частиною спірного кредитного договору з огляду на згоду позичальника з умовами кредитування, яка підтверджена його підписом. Прикладом можуть слугувати постанови Верховного Суду від 26.12.2019 у справі № 467/555/19 [4], від 18.11.2020 у справі № 313/346/20 [5] та 02.12.2020 у справі у справі № 284/157/20-ц [6]. Протилежна правова позиція викладена у постановках Верховного Суду від 01.04.2020 у справі № 583/3343/19 [7] та від 21.10.2020 у справі № 194/1387/19 [8] полягає в тому, що інформація, яка надається споживачу до укладення договору про споживчий кредит (паспорт споживчого кредиту), є пропозицією до укладення кредитного договору (офертою), коли особа, ознайомившись із паспортом споживчого кредиту, власним підписом підтверджує отримання та ознайомлення з інформацією про умови кредитування та орієнтовну загальну вартість кредиту, наданою виходячи із обраних ним умов кредитування. Отже ключовим питанням, на яке слід надати відповідь є те, чи належить паспорт споживчого кредиту до письмової форми договору споживчого кредитування [9].

Для розв'язання наведеного питання слід звернутися до правової позиції Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду згідно з постановою від 23.05.2022 у справі №393/126/20 «Щодо належності паспорта споживчого кредиту до письмової форми договору споживчого кредитування» [10]. Як наголосив Верховний

Суд потрібно розмежовувати форму правочину та спосіб підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитодавцем з надання споживачу інформації, необхідної для порівняння різних пропозицій кредитодавця. Способом підтвердження виконання переддоговірного обов'язку кредитодавця є паспорт споживчого кредиту. Ознайомлення з паспортом споживчого кредиту, його підписання споживачем не означає укладення договору про споживчий кредит та дотримання його форми, оскільки в паспорті кредиту не відбувається фіксація волі сторін договору та його змісту. Отже паспорт споживчого кредиту є довідкою для споживача про умови кредитування, з якими банк зобов'язаний його ознайомити для прийняття споживачем усвідомленого рішення про наступне укладення кредитного договору. Він не є тим документом, який Закон № 1734-VIII (ст. 13) включає до форми договору про споживчий кредит. Тому Верховний Суд обґрунтовано відступив від висновку Верховного Суду, викладеного у його попередніх постановках про те, що паспорт споживчого кредиту є невід'ємною складовою частиною спірного кредитного договору з огляду на згоду позичальника з умовами кредитування, яка підтверджена його підписом.

Висновки. Проведений правовий аналіз дозволяє прийти до висновку, що паспорт споживчого кредиту є документом, що підтверджує виконання кредитодавцем переддоговірного обов'язку з інформування споживача про умови кредитування та не може розглядатися як невід'ємна частина кредитного договору. Він носить виключно інформаційний характер та не може породжувати прав чи обов'язків за укладеним кредитним договором.

Список використаних джерел:

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 07.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 17.11.2023).
2. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 №1734-VIII. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 02.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення: 17.11.2023).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 17.11.2023).
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26.12.2019 у справі № 467/555/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86717916> (дата звернення 17.11.2023).
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.11.2020 у справі № 313/346/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93666862> (дата звернення 17.11.2023).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 02.12.2020 у справі № 284/157/20-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93373701&red=100003eddc7244c1065ea724e2a1e4c31ed62&d=5> (дата звернення 17.11.2023).
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 01.04.2020 у справі № 583/3343/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88748870> (дата звернення 17.11.2023).

8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 21.10.2020 у справі № 194/1387/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92624676> (дата звернення 17.11.2023).
9. Крат В.І. Трохи про приватне право в судовій практиці 2022. Випуск другий (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік). Електронне видання. Київ. 2022. С. 176. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Glossema_2022.pdf (дата звернення 17.11.2023).
10. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 23.05.2022 у справі № 393/126/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104580342> (дата звернення 17.11.2023).